

ŁUKASZ SŁAWOMIR FRASZKA

Łódź

ORCID: 0000-0002-1423-652X

TURECKA DYPLOMACJA RELIGIJNA W AUSTRII

WPROWADZENIE

System westfalski ograniczał relacje państwo-religia do sfery prywatnej, starając się usunąć religię ze sfery publicznej, co wiązało się z rosnącym znaczeniem rozumu i przekonaniem, że religia nie ma wpływu na inne elementy ludzkiego życia. Jednak wraz z upadkiem żelaznej kurtyny stosunek do religii zaczął się zmieniać. Uczestnicy stosunków międzynarodowych w ciągu ostatnich dwóch dekad zaczęli poszukiwać nowych strategii zwiększania swoich wpływów. W świetle tych zmian rozpoczęto badania nad tym, jak religia wpływa na rozwój państwa i jak skutecznie wykorzystywać ją w polityce zagranicznej. Takim instrumentem stała się „diplomacja religijna”, należąca do kategorii dyplomacji publicznej, definiowanej przez Beatę Ociepkę „jako dialogową formę międzynarodowego komunikowania politycznego, które poprzez budowanie wzajemnie korzystnych relacji z partnerami za granicą, ułatwia realizację celów państwa środowisku międzynarodowym” (Ociepka 2011: 288).

Oczywiście zagadnienie „diplomacji religijnej” jako odrębnej kategorii dyplomacji publicznej nie jest nowym problemem badawczym, jednak wydaje się być często pomijane w polskiej sferze naukowej. Autor postrzega „diplomację religijną” jako działanie podejmowane przez uczestnika stosunków międzynarodowych w celu wykorzystania religii do promowania korzystnego wizerunku na arenie międzynarodowej. W efekcie zajmuje się ona promowaniem dyskursu (między)religijnego wśród uczestników stosunków międzynarodowych, takich jak państwa narodowe i ich społeczeństwa (Fraszka 2021: 559). Z kolei Marcin Rzepka utożsamia ją z „umiejętnością wykorzystywania religii do osiągania określonych celów, takich jak promocja (...) na arenie międzynarodowej, systematyczne budowanie wizerunku kraju konciliacyjnego, a nade wszystko zdolnego prowadzić dialog” (Rzepka 2019: 201).

Alicja Curanović definiuje ją jako działalność państwa polegającą na wykorzystaniu czynnika religijnego w polityce zagranicznej, czyli ogółu mechanizmów współpracy państwa ze związkami wyznaniowymi w realizacji pragmatycznie pojętego interesu narodowego, wykorzystanie międzynarodowej aktywności instytucji religijnych, idei i symboli religijnych odpowiednio zinterpretowanych do bieżących celów politycznych (Curanović 2012: 7).

Abid Rohman wskazuje ponadto, że podstawowym celem „dyplomacji religijnej” jest współdziałanie rządu, sektora prywatnego, organizacji religijnych lub szerszej społeczności w dążeniu do osiągnięcia harmonii religijnej lub rozwiązywania konfliktów na tle religijnym (Rohman 2019: 5-6). „Dyplomacja religijna” może zostać wzmocniona poprzez zacieśnienie współpracy w różnych dziedzinach, zwłaszcza w dziedzinie kultury społecznej i edukacji (tamże: 13). Przedstawione definicje wskazują również, że „dyplomacja religijna” nie skupia się tylko na sferze *sacrum*, ale także może obejmować różne zdarzenia niepodlegające sferze duchowej (wydarzenia kulturalne, programy edukacyjne, *etc.*).

Pod przywództwem tureckiego prezydenta Recepta Tayyipa Erdoğan, którego partia Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (*Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP*) opiera się na tradycjach islamskich, religia stała się ważnym narzędziem w tureckiej polityce zagranicznej. Turcja, w ramach jej realizacji, buduje meczety, finansuje edukację religijną, promuje historię Imperium Osmańskiego i rozpowszechnia swój własny islamski styl przywództwa od Ameryki Łacińskiej po Afrykę Subsaharyjską (Ozkan 2014: 225). W związku z powyższym promowanie tureckiego modelu islamu, który jest przedstawiany jako umiarkowana wersja islamu, mogąca współistnieć z nowoczesnością i wielokulturowością, stało się głównym aspektem tureckiej dyplomacji religijnej (Tobak 2017: 94). Dzięki temu „dyplomacja religijna” stała się ważnym narzędziem *soft power* w umacnianiu międzynarodowej pozycji Turcji.

Aktywność polityczno-religijna Turcji w Austrii, która stanowi problem badawczy niniejszego artykułu, została zanalizowana przez pryzmat „dyplomacji religijnej”, która wydaje się czymś więcej niż próbą władz państwowych wykorzystania czynnika religijnego do promowania pozycji kraju na arenie międzynarodowej poprzez wpływanie i kształtowanie preferencji społeczeństw innych państw. Celem tego artykułu jest przedstawienie „dyplomacji religijnej” jako narzędzia polityki zagranicznej Turcji w dobie rządów *AKP*. Można postawić tezę, że okres rządów R. T. Erdoğan i *AKP* charakteryzuje zwiększone zaangażowanie rządu w kwestie promocji tureckiego modelu islamu. Promocja tureckiego islamu miała stać się istotnym aspektem tureckiej dyplomacji religijnej wśród Austriaków, zwłaszcza tych o tureckim pochodzeniu, ponieważ dla nich stanowi on podstawę wielokulturowego życia w świecie niemieckojęzycznym. Jednakże adekwatne wydaje się stwierdzenie, że turecką dyplomację religijną jako instrument wykorzystania religii do promowania kraju wśród rdzennych Austriaków należy uznać za nieskuteczną. Brak efektywności na tym polu spowodował, że turecka dyplomacja religijna w Austrii skupiła się na aktywizacji tureckiej diaspory w Austrii oraz kształtowaniu w niej tureckiej tożsamości.

Wydaje się, że czynnik religijny kształtuje obecną politykę Turcji w Europie, z drugiej strony jednak działanie na tym obszarze można jednocześnie ujmować jako próbę mieszania się w sprawy wewnętrzne innego państwa – jak to w dalszej części tekstu zostanie przedstawione na przykładzie Austrii. Imamowie, kaznodzieje i nauczyciele Koranu wysyłani z Turcji do Austrii to urzędnicy państwowi zatrudnieni

przez Prezydium ds. Religii¹, agencję państwową założoną w 1924 r. Z tego względu stan tureckiej dyplomacji religijnej w Austrii jest przeanalizowany na podstawie działalności polityczno-religijnej austriackiego oddziału tej agencji.

Diyanet to instytucja państwowa, która zgodnie z turecką konstytucją „stanowi część administracji ogólnej, wypełnia obowiązki określone w odrębnej ustawie, dotrzymując wierności zasadzie laickości, zachowując dystans wobec wszystkich politycznych poglądów i opinii oraz mając na celu narodową solidarność i jedność” (*Konstytucja Republiki Tureckiej* 2017). Na mocy tego przepisu *Diyanet* został powołany do nadzorowania religii, ale za rządów *AKP* przyjął nową rolę, która wiąże się z ambicjami tej partii, by uczynić z Turcji lidera wśród państw muzułmańskich na Bliskim Wschodzie oraz gwaranta stabilności i bezpieczeństwa w tym regionie (Smoleń 2011: 85), a także zredefiniować pozycję Turcji na arenie międzynarodowej. W związku z tym instytucja ta odpowiada za promowanie tureckiej kultury i języka poprzez programy edukacji religijnej, niwelując podziały między islamem sunnickim a tureckim nacjonalizmem (Tabak 2017: 89-90).

ISLAM W AUSTRII

Rozwój imperium Habsburgów oraz osiedlanie się pracowników gościnnych (gastarbeiterów) w Austrii w latach 60. i 70. XX w. to ważne czynniki w historii islamu w Austrii. Od tego czasu islam austriacki podzielił się na dwa odrębne nurty: bośniacki i turecki (Kolb 2020: 373). Konstytucja z 1867 r. chroniła wolność religijną w całym Cesarstwie, pozwalając muzułmanom na budowanie meczetów i praktykowanie swojej wiary (Sezgin 2019: 873). Ustawa o uznaniu religii z 1874 r. ustanowiła ramy prawne dla grup chrześcijańskich i niechrześcijańskich, w tym muzułmanów, do uznania ich za organizacje religijne. Przyznawała muzułmanom dodatkowe prawa i przywileje, takie jak prawo do samoorganizacji i administrowania swoimi społecznościami za pośrednictwem gmin, a także możliwość zakładania funduszy islamskich (tamże: 874).

Po podboju Bośni i Hercegowiny przez monarchię habsburską w 1878 r. znaczna liczba muzułmanów została zmuszona do życia pod panowaniem austriackim (Kolb 2020: 373). Wraz z formalnym uznaniem islamu w 1912 r. sytuacja prawna muzułmanów w Austro-Węgrzech zaczęła się różnić od sytuacji muzułmanów w innych państwach europejskich (Rayachi 2018: 581-582). Traktat z Saint-Germain-en-Laye, podpisany w 1919 r., uznał te prawa i przywileje, gwarantując bezpieczeństwo mniejszości w Cesarstwie Austro-Węgierskim i potwierdzając zdolność każdego obywatela-

¹ W polskiej literaturze można spotkać się z kilkoma przekładami nazwy tej instytucji. Są to: Prezydium do Spraw Religijnych (A. Szymański, K. Kościelniak), Urząd do Spraw Religii (K. Wasilewski, M. Matusiak), Kierownictwo do Spraw Religii (J. Reychman), Dyrekcja Spraw Religijnych (J. Kapłóńska), Dyrektoriat do Spraw Religijnych (J. Niemiec). Autor postanowił w dalszej części pracy używać określenia *Diyanet*.

la, niezależnie od religii i rasy, do zajmowania znaczących stanowisk państwowych (Sezgin 2019: 874).

Islam w Austrii dość wcześnie uzyskał status wspólnoty religijnej, zgodnie z międzynarodowymi standardami. Muzułmanie w Austrii otrzymali zasadniczo takie same prawa jak członkowie innych wspólnot religijnych na mocy ustawy o islamie (*Islamgesetz*). Ustawodawstwo skutecznie zagwarantowało prawo do publicznego praktykowania islamu, swobodnego zarządzania wewnętrznymi sprawami religijnymi oraz zakładania organizacji religijnych, edukacyjnych i społecznych, fundacji i finansów (Fürlinger 2010: 186).

W połowie lat 60. wspólnoty te zaczęły naciskać na rząd, aby ustawy cesarskie z 1874 i 1912 r., które dotyczyły kwestii islamu, zostały uznane za obowiązujące. W 1979 r. uznano jedynie szkołę hanaficką. W następnym roku wszystkie szkoły prawa islamskiego zostały uznane w wyniku orzeczenia austriackiego Trybunału Konstytucyjnego, który wskazał te ograniczenia za niesprawiedliwe (Marechal, Allievi, Dassetto i in. 2003: 165). Mimo to w 2008 r. Austria stała się pierwszym krajem, który uchwalił specjalną ustawę zakazującą budowy minaretów w Karyntii i Vorarlbergu (Allievi 2010: 33-34).

Według danych Austriackiej Akademii Nauk islam stał się największą religią mniejszościową w kraju – w 2016 r. wyznawało go 8% ludności. Większość mużulmanów w Austrii wyznaje islam sunnicki. Blisko 8% mieszkańców Wiednia, głównie Turków i Bośniaków, ale także Afgańczyków, Kurdów, Czeczenów, Irańczyków, Arabów i Pakistańczyków, wyznaje islam. Większość mużulmanów przybyła do Austrii jako pracownicy gościnni z Turcji i Jugosławii w latach 60. XX w. (Lamrani 2019: 82). W związku z tym „wszyscy mużulmanie, którzy żyją obecnie na terenie Austrii, są ludnością napływową, z wyjątkiem konwertytów, których liczba jest trudna do oszacowania; dane z różnych źródeł wahają się między 500 osobami a 2 tys. osób” (Nalborczyk 2003: 291).

W ostatnich dziesięcioleciach liczba mużulmanów w Austrii znacznie wzrosła, podobnie jak dysproporcje między nimi. Według szacunków z 2017 r. w kraju miałyby mieszkać 700 tys. mużulmanów. Około połowa austriackich mużulmanów to obywatele Austrii. Większość z nich ma korzenie tureckie. Drugą co do wielkości grupę demograficzną stanowią osoby pochodzenia bośniackiego. Muzułmanie szyiicy i Arabowie stanowią najmniejszą część społeczności mużulmańskiej w Austrii (Kolb 2020: 373).

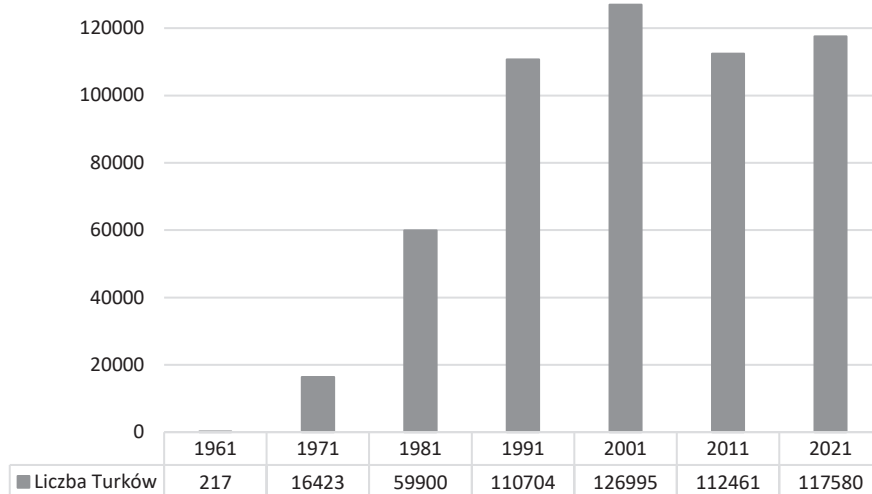
TURCY W AUSTRII

Na austriacką społeczność turecką składają się etniczni Turcy, którzy wyemigrowali z Turcji, oraz ich potomkowie urodzeni w Austrii, a także etniczne grupy tureckie z Bałkanów, zwłaszcza z Bułgarii, Grecji i Rumunii, oraz z Lewantu – Cypru i Syrii. Imigranci tureccy przybyli do Austrii na początku lat 60. ubiegłego wieku jako robotnicy zatrudniani bezpośrednio przez pracodawców i producentów, jeszcze przed podpisaniem oficjalnej umowy rekrutacyjnej. Indywidualne kontrakty przewidywały

czasową migracją z Turcji do Austrii, a po ich wygaśnięciu pracownicy musieli wrócić do kraju pochodzenia. Josef Klaus, ówczesny szef austriackiego rządu federalnego, postanowił zatrudnić tureckich pracowników zagranicznych. W tym celu 15 maja 1964 r. Turcja i Austria zawarły umowę dwustronną. Mimo że Austria i większość gastarbeiterów nie miała takiego zamiaru, wielu z nich pozostało w Austrii i założyło tam rodziny (Aslan, Heinrich 2010: 29-30).

Migracja z Turcji do Austrii zaczęła odgrywać istotną rolę dopiero na początku lat 70. ubiegłego wieku, kiedy to liczba pracowników przybywających do Austrii osiągnęła szczytowy poziom ponad 10 tysięcy. Według spisu powszechnego z 1971 r. w Austrii mieszkało około 16 tys. Turków, co stanowiło około 8% całej populacji migrantów. Mimo że oficjalna rekrutacja została wstrzymana w 1973 r., liczba tureckich imigrantów nadal rosła dzięki łączeniu rodzin, co miało znaczący wpływ na decyzję o osiedleniu się w Austrii. W związku z tym w 1975 r. uchwalono ustawę regulującą zatrudnianie imigrantów. Na mocy tej ustawy zachęcano również migrantów do powrotu do ojczyzny, stosując czynniki finansowe. Niemniej jednak w połowie lat 80. kwitnąca gospodarka austriacka potrzebowała dodatkowych pracowników, w związku z czym wzrósł popyt na tureckich pracowników gościnnych. W związku z tym przepisy mające na celu utrzymanie cudzoziemców poza granicami Austrii i ograniczenie imigracji, takie jak ustawa o zatrudnieniu cudzoziemców, która sformalizowała preferencyjne traktowanie Austriaków na rynku pracy, pośrednio przyczyniły się do osiedlenia się wcześniej mobilnej siły roboczej. Do końca lat 80. XX w. tureccy imigranci mogli wjeżdżać do Austrii na podstawie wizy turystycznej (Sievers, Ataç, Schnell 2014: 265).

Wykres 1

Liczba Turków mieszkających w Austrii

Opracowanie własne na podstawie: Statista 2022 oraz Sievers, Ataç, Schnell 2014: 265.

Turcy z Bałkanów przybyli jako pracownicy gościnni w latach 60. i 70. ubiegłego wieku, następnie w poszukiwaniu pracy po upadku bloku wschodniego w 1989 r., a ostatnio po 2007 r. w związku z przystąpieniem Rumunii i Bułgarii do Unii Europejskiej, co dało im prawo do swobodnego przemieszczania się jako obywatelom UE. Jeśli chodzi o imigrację Turków cypryjskich, zdecydowana większość przybyła do Austrii po 1974 r., czyli po rozpoczęciu konfliktu cypryjskiego. Kolejna fala związana była z przystąpieniem Cypru do UE w 2004 r. Napływ tureckich Syryjczyków związany jest z problemem migracyjnym w Europie w latach 2014-2019 oraz wojną domową w Syrii. Według Ambasady Turcji w Wiedniu, w Austrii mieszka około 300 tys. Turków (Minority Rights Group 2022). Dlatego oficjalne statystyki publikowane przez państwo austriackie, a więc także te przedstawione na wykresie, nie odzwierciedlają dokładnej liczby osób, które w pełni lub częściowo identyfikują się jako Turcy. Wiąże się to również z faktem, że mieszkańcy Austrii nie mogą deklorować swojego pochodzenia etnicznego w oficjalnych spisach powszechnych.

INSTYTUCJONALIZACJA ISLAMU W AUSTRII

W 1979 r. państwo austriackie uznało Islamską Wspólnotę Religijną w Austrii (*Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich, IGGiÖ*) za oficjalną reprezentację społeczności muzułmańskiej. Przyznało to *IGGiÖ* specjalne przywileje korporacyjne, w tym kontrolę nad nauczaniem religii islamskiej w austriackich szkołach publicznych oraz mianowanie nauczycieli religii. *IGGiÖ* była skierowana do wszystkich muzułmanów w Austrii, niezależnie od ich pochodzenia. Rozpoczęła również współpracę z większością lokalnych i krajowych organizacji muzułmańskich (Sunier, Landman 2015: 50).

W Austrii w ostatnich latach zauważalny jest również wzrost liczby oddziałów, ale tylko cztery z nich to meczety z minaretami – są one regularnie powodem emocjonalnych dyskusji politycznych. Znajdują się one w Telfs w Tyrolu, w Saalfelden w Salzburgu, w Bad Vöslau w Dolnej Austrii oraz w Wiedniu-Floridsdorfie. Ten ostatni jest również największym i najbardziej znanym meczetem w Austrii (*Islamische Glaubensgemeinschaft... 2017*).

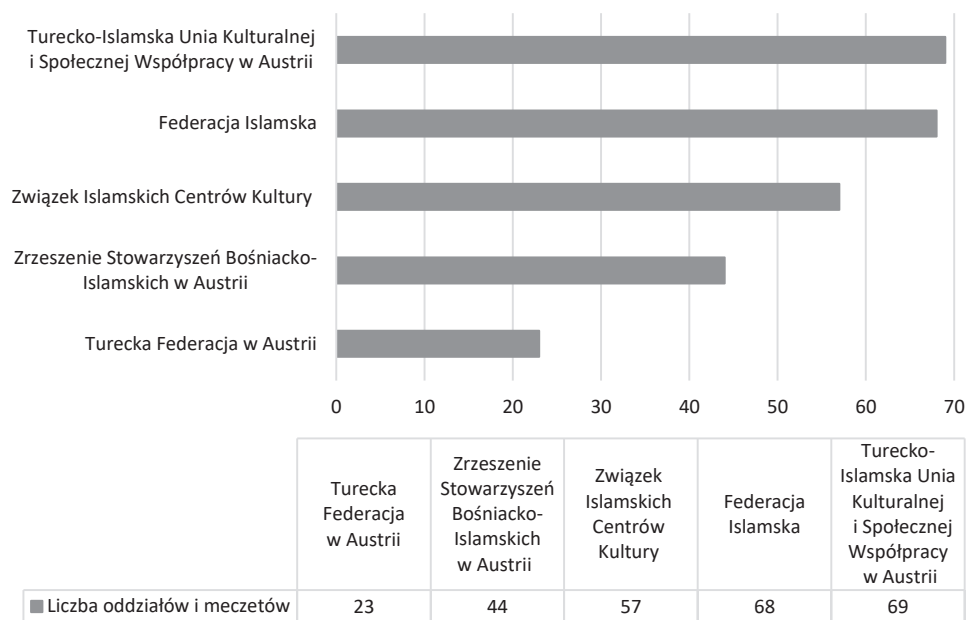
W momencie, kiedy *Diyanet* rozszerzył swoją sieć na Europę, odmówił uznania monopolu *IGGiÖ*, argumentując, że Turcy nie są dostatecznie reprezentowani w jej organach. W rezultacie zaczął przekazywać swoją działalność polityczną i religijną za pośrednictwem Turecko-Islamskiej Unii na rzecz Kulturalnej i Społecznej Współpracy w Austrii (*Avusturya Türk İslam Birliği, ATİB*), której zadaniem stało się promowanie tureckiego modelu islamu w państwie austriackim. Wynika to z silnych wpływów tureckich, m.in. dlatego, że na czele związku stoi attaché religijny ambasady tureckiej (Kroissenbrunner 2003: 194).

ATİB to największa austriacka organizacja islamska, która została założona jako stowarzyszenie w 1990 r. W chwili powstania składała się z 31 oddziałów; obecnie liczba ta wzrosła do 69. W ostatnich latach *ATİB* założyła i prowadziła kilka muzułmańskich

ośrodków kulturalnych i religijnych z salami modlitwy, m.in. w Bregencji w Vorarlbergu (2000), Schwaz w Tyrolu (2003), Lustenau w Vorarlbergu (2005), Hall w Tyrolu (2006), w Wiedniu, 10. okręg (2007), Landecku w Tyrolu (2009), w Wiedniu, 21. okręg (2010) oraz przez Federację Islamską w Linz w Górnej Austrii (2007) – wszystkie bez minaretu (Fürlinger 2010: 190). Wspólnoty te są samowystarczalne finansowo i mają osobowość prawną. Większość z nich znajduje się w Wiedniu i Vorarlbergu w zachodniej Austrii (Fürlinger 2015: 234). Austriacki oddział *Diyanet* jest odpowiedzialny za 69 z 269 oddziałów w całej Austrii (Sunier, Landman 2015: 50). *ATİB* była największą organizacją muzułmańską spoza *IGGiÖ* do 2011 r., kiedy to formalnie stała się jej członkiem.

Wykres 2

Liczba oddziałów i meczetów według wybranych organizacji muzułmańskich (luty 2019)

Źródło: Statista 2019.

Oprócz *ATİB* do największych organizacji zrzeszających społeczność pochodzenia tureckiego w Austrii należą Federacja Islamska (*IF*) oraz Związek Islamskich Centrów Kultury. Federacja Islamska jest austriackim oddziałem *Millî Görüş*, która została założona w 1987 r. i służy przede wszystkim muzułmanom pochodzenia tureckiego oraz ich potomkom. Do tej organizacji należą meczety, domy modlitwy i kluby w Wiedniu, Dolnej Austrii, Górnej Austrii i Salzburgu. Według organizacji, *IF* jest odpowiedzialna za 68 oddziałów. Z kolei Związek Islamskich Centrów Kultury jest organizacją suficką, która świadczy usługi religijne w 57 oddziałach na terenie całej Austrii (Mattes, Rosenberger 2015: 139).

Wszystkie organizacje muzułmańskie w Austrii zajmują się organizacją festiwali religijnych i imprez społecznych. Przykładem są uroczystości muzułmańskie i kolacje wspólnotowe w czasie ramadanu. Dodatkowo organizowane są uroczystości z okazji *Maulid*, święta narodzin proroka Mahometa, które obejmują śpiewanie pieśni i recytację poezji na cześć proroka oraz czytanie Koranu. Podczas ramadanu wielu muzułmanów przekazuje swój *zakat* (darowiznę) muzułmanom w mniej uprzywilejowanych państwach, co przyczynia się do wzmocnienia wspólnoty – *ummy* (Öktem 2017: 54). W przeciwieństwie do większości innych organizacji, organizacje tureckie są hierarchiczne i rozprzestrzeniły się na terenie całego kraju (Mattes, Rosenberger 2015: 138).

DZIAŁALNOŚĆ POLITYCZNO-RELIGIJNA ATİB PRZED 2015 R.

ATİB została pierwotnie założona w celu świadczenia usług religijnych, aby zniechęcić Turków mieszkających za granicą do wstępowania do organizacji islamskich, które nie zgadzają się z poglądami religijnymi rządu tureckiego. *ATİB*, jako organizacja islamska o największej liczbie członków w Austrii, po dojściu do władzy rządu *AKP* całkowicie zredefiniowała swoją politykę wobec społeczności muzułmańskiej. W tym procesie *Diyanet* chętnie korzysta z infrastruktury stowarzyszeń *ATİB* w Austrii (Aslan 2018: 9-10). Oprócz działalności religijnej, czyli oferowania usług za pośrednictwem imamów przysyłanych z Turcji, prowadzenia meczetów i domów modlitwy, *ATİB* promuje festiwale folklorystyczne i inne działania związane z turecką obyczajowością (Mattes, Rosenberger 2015: 138).

Kolejną ważną działalnością stowarzyszenia jest fundusz repatriacyjny na rzecz pochówku, w którym zarejestrowanych jest około 25 tys. rodzin muzułmańskich. To ciekawa kwestia, ponieważ w przypadku islamu usługa ta wymaga rytualnej ablucji zwłok zgodnie z płcią. Zakres tej usługi obejmuje umycie zwłok zgodnie z islamskimi obrzędami, owinięcie ich w całun oraz odprawienie modlitwy pogrzebowej, a także pochówek głową zwróconą w kierunku Mekki. W Austrii jednak pochówek bez trumny jest zabroniony, więc muzułmanie są chowani w trumnach wykonanych z drewna iglastego (*ATİB Union* 2021a).

ATİB oferuje również usługi edukacyjne, zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych. Dla najmłodszych organizowane są kursy języka niemieckiego, korepetycje i pomoc w odrabianiu lekcji. Dla dorosłych organizowane są różne zajęcia: malarstwa i grafiki, orientacji zawodowej, czytania i pisania, retoryki, wartości i orientacji oraz kursy językowe. Organizowane są także seminaria poświęcone tematyce ruchu drogowego, życia zawodowego, zdrowia i uzależnień (*ATİB Union* 2021b).

Diyanet promuje turecki model islamu, z jego rzekomymi cechami umiarkowania, racjonalności i sekularyzmu, jako przykład lub inspirację dla muzułmanów na całym świecie i w Europie. W rezultacie turecki model islamu jest promowany jako umiarkowany rodzaj islamu, który jest zgodny z nowoczesnością i wielokulturowością (Çitak 2010: 620). Dla samych Turków turecki model islamu „stał się centralnym elementem wielokulturowego życia w świecie niemieckojęzycznym” (Blaschke 1989: 7), a władze

w Ankarze uważają *Diyanet* za prawdziwego przedstawiciela narodu tureckiego, który powinien służyć jako model instytucjonalny dla krajów europejskich, które chcą zintegrować islam z istniejącymi krajowymi ramami religijnymi, zarówno pod względem koncepcji religijnych, misji instytucjonalnych, jak i możliwości (Çitak 2013: 177).

ATİB na swojej oficjalnej stronie internetowej zamieścił cztery zasady, których muszą przestrzegać wszystkie oddziały. Zasadami przewodnimi *ATİB* są Konstytucja Austrii i prawa podstawowe, dlatego kieruje się takimi wartościami jak demokracja, wolność i równość wszystkich ludzi. Ponadto *ATİB* uważa się za organizację obywatelską typu *non-profit*, która działa na rzecz pluralistycznego społeczeństwa poprzez działalność społeczną, kulturalną i religijną. Oddziały *ATİB* działają na zasadzie dobrowolności. Aby promować większą tolerancję i wzajemne zrozumienie, *ATİB* na pierwszym miejscu stawia zaangażowanie międzywyznaniowe z innymi wspólnotami religijnymi. Aby doświadczać i promować pokojowe współistnienie, *ATİB* przywiązuje dużą wagę do współpracy z austriackim i europejskim społeczeństwem obywatelskim oraz organizacjami pozarządowymi. *ATİB* stara się także pomagać i wspierać edukację młodych ludzi w dziedzinie społecznej, kulturalnej, sportowej i edukacyjnej, a także tworzyć odpowiednie warunki i infrastrukturę (ATIB Union 2021c).

Zgodnie z tymi zasadami, działalność *ATİB* powinna koncentrować się wyłącznie na organizowaniu religijnej, społecznej i kulturalnej działalności stowarzyszonych turecko-islamskich wspólnot meczetowych. Tymczasem rząd turecki udziela *ATİB* wsparcia finansowego i organizacyjnego, zapewniając kontynuację jej działalności. Z kolei przynależność *ATİB* do *Diyanet* przyczyniła się do postrzegania jej jako tureckiej instytucji rządowej (Çitak 2013: 178). Pod względem swojej wewnętrznej organizacji i celów *ATİB* jest tureckim podmiotem państwowym, który funkcjonując w austriackich ramach prawnych, jest zobowiązany wobec państwa tureckiego i ludności turecko-muzułmańskiej w Austrii (Fürlinger 2015: 234).

Tabela 1

Spory związane z oddziałami prowadzonymi przez ATİB

Lokalizacja	Przyczyna sporu	Formy sprzeciwu	Ostateczna decyzja
Telfs (Tyrol)	<ul style="list-style-type: none"> budowa minaretu przy meczecie Eyüp Sultan 	<ul style="list-style-type: none"> petycja przeciwko budowie minaretu, pod którą podpisało się 2400 osób wybudowanie mniejszego minaretu spotkała się z krytyką ze strony muzułmanów 	Zgoda władz lokalnych
Reutte (Tyrol)	<ul style="list-style-type: none"> przebudowa dawnego salonu samochodowego w centrum religijno-kulturalne, w którym mieściłaby się sala modlitwena, biuro, sale seminaryjne i młodzieżowe, sklep i dwa mieszkania 	<ul style="list-style-type: none"> protest mieszkańców 	Zgoda władz lokalnych

Wiedeń-Brigittenau (Dammstrasse 37, 20. dzielnica)	<ul style="list-style-type: none"> • plany rozbudowy centrum-modlitwy 	<ul style="list-style-type: none"> • petycja przeciwko projektowi, pod którą podpisało się 4 tys. osób • wypowiedzenie się za przeniesieniem centrum i głosy przeciwko islamizacji Austrii • protest 700 osób przed ośrodkiem ATİB pod hasłem „Żadnego meczetu w Brigittenau!” (13 września 2007 r.) • demonstracja przeciwko tureckiemu meczetowi w centrum Wiednia, w której wzięło udział 700 osób (14 maja 2009 r.) 	Zgoda władz lokalnych
Spittal nad Drau (Karyntia)	<ul style="list-style-type: none"> • przebudowa wnętrza budynku w celu utworzenia małej sali modlitwowej, biura i mieszkania dla imama 	<ul style="list-style-type: none"> • petycja przeciwko domowi modlitwy • uchwała rady miasta przeciwko zmianie przeznaczenia budynku (ostatecznie uchylona) 	Zgoda władz lokalnych
Mauthausen-Albern (Górna Austria)	<ul style="list-style-type: none"> • złożenie wniosku w sprawie zmiany przeznaczenia pomieszczeń w celu utworzenia nowego ośrodka z salą modlitewną, pomieszczeniami do prowadzenia zajęć młodzieżowych i sportowych oraz sklepem 	<ul style="list-style-type: none"> • zebranie 2000 podpisów przeciwko projektowi • malowanie rasistowskich haseł na ścianach budynku 	Brak zgody władz lokalnych
Hörbranz (Vorarlberg)	<ul style="list-style-type: none"> • wybór działki (ok. 960 m²) pod budowę nowego ośrodka 	<ul style="list-style-type: none"> • teren przeznaczony pod działalność gospodarczą – odrzucono wniosek o zmianę przeznaczenia terenu 	Brak zgody władz lokalnych
Nenzing (Vorarlberg)	<ul style="list-style-type: none"> • chęć kupna od miasta działki pod budowę meczetu 	<ul style="list-style-type: none"> • petycja przeciwko budowie meczetu, pod którą podpisało się 200 osób 	Rezygnacja z kupna działki
Bad Vöslau (Dolna Austria)	<ul style="list-style-type: none"> • złożenie w urzędzie miasta wniosku o budowę meczetu z dwoma minaretami (15 m wysokości), kopułą (12,5 m wysokości) i kilkoma małymi kopułami, z salą modlitewną dla 130 osób (250 m²), herbaciarnią, restauracją, biurami i dwiema salami lekcyjnymi 	<ul style="list-style-type: none"> • protesty przeciwko budowie • petycja o nazwie „Centrum kultury bez minaretów”, którą do końca stycznia 2008 r. podpisało około 300 osób, a w lutym – 1470 osób • zorganizowanie masowej akcji mailingowej przeciwko projektowi budowy • demonstracja przeciwko budowie meczetu w centrum miasta pod hasłem „SOS Zachodzie”, gdzie wzięło udział 250 osób 	Zgoda rządu federalnego
Bludenz (Vorarlberg)	<ul style="list-style-type: none"> • projekt budowy meczetu z minaretem 	<ul style="list-style-type: none"> • podpalenie tureckiego konsulatu generalnego w Bregencji, stolicy Vorarlbergu • wysłanie do burmistrza listów i e-maili z apelami przeciwko budowie meczetu • rozpoczęcie kampanii na rzecz zmiany prawa budowlanego w celu uniemożliwienia budowy minaretów 	Zgoda władz lokalnych

Realizacja tureckiej dyplomacji religijnej w Austrii przybiera różne formy, wśród których najważniejszą wydaje się prowadzenie oddziałów *ATİB*, zwłaszcza meczetów oraz domów modlitwy. O ile jednak austriaccy muzułmanie przyjmują to z zadowoleniem, o tyle wśród miejscowej ludności budzi to wiele emocji i kontrowersji. Skutkowało to wieloma sporami związanymi z meczetami i domami modlitwy prowadzonymi przez *ATİB*, w tym próbach zablokowania ich przebudowy bądź funkcjonowania. W większości przypadków po długich staraniach miejscowe władze wyraziły zgodę, a *ATİB* musiał iść na duże ustępstwa w kwestii ostatecznych projektów.

DZIAŁALNOŚĆ POLITYCZNO-RELIGIJNA *ATİB* PO 2015 R.

Brak zrozumienia przez imamów społeczeństwa austriackiego, a także ich krótki pobyt w Austrii i brak znajomości języka niemieckiego uważa się za przyczynę społecznej izolacji i słabej integracji muzułmanów. Dlatego w lutym 2015 r. parlament austriacki uchwalił nową *Islamgesetz*, która czyni nielegalnym finansowanie meczetów i wypłacanie pensji imamom z zagranicy (*BGBI. I Nr. 39/2015*). Imamowie z *ATİB* na mocy nowych przepisów nie mają już prawa do pracy jako tureccy pracownicy państwowi w Austrii. Ponadto dziewięciu finansowanych z zagranicy imamów zostało zmuszonych do opuszczenia Austrii (Öktem 2016: 53).

W ten sposób nowa ustawa islamska z 2015 r. poważnie zaszkodziła stosunkom rządu austriackiego z *ATİB*. Była ona postrzegana jako akt wrogości wobec rządu tureckiego, a Austrię oskarżono o islamofobię (Aslan 2018: 6). Ustawa ta zabrania imamom otrzymywania zewnętrznego finansowania, stawiając pod znakiem zapytania ich przyszłość w *ATİB*. Najbardziej widoczną konsekwencją nowej ustawy o islamie jest utrata środków do życia przez imamów i pracowników religijnych, których pensje były wcześniej wspierane przez organizacje z państw trzecich, głównie z Turcji (Öktem 2017: 46).

Jeden z elementów nowej *Islamgesetz* stanowi, że lokalne grupy członkowskie muzułmańskich organizacji parasolowych nie mogą powielać wzajemnie swoich regionów działalności, co może zagrozić przetrwaniu *ATİB*, ponieważ przepisy nakazują rozwiązanie takich grup (Skowron-Nalborczyk 2016: 72). Z drugiej strony, zakaz dotyczy islamskich związków wyznaniowych i ich wspólnot, a nie stowarzyszeń takich jak finansowane przez rząd turecki *ATİB* (Dautovic, Hafez 2019: 45-46). Co ciekawe, na nowego przewodniczącego *IGGiÖ* w czerwcu 2016 r. wybrano Turka Ibrahima Olguna, blisko związanego z rządem w Ankarze, a w grudniu 2018 r. zastąpił go Ümit Vural – syryjski Kurd tureckiego pochodzenia, który był wielokrotnie oskarżany przez swoich przeciwników o bycie „marionetką Ankary” i sprzyjanie *ATİB* w Radzie Szury (*Schurarat*), najwyższym organie *IGGiÖ*, który m.in. wybiera przewodniczącego organizacji (*Muslims elected... 2021*).

Obecnie *ATİB* ma silny wpływ na działalność *IGGiÖ* w Austrii. Przykładem tego jest zorganizowanie przez stowarzyszenia *ATİB* zakrojonej na szeroką skalę demon-

stracji przeciwko deklaracji Austriackiej Rady Narodowej o ludobójstwie Ormian w 1915 r. (Aslan 2018: 6). Wpływ tureckiej dyplomacji religijnej w Austrii był również widoczny podczas prorządowych protestów na austriackich ulicach popierających tureckiego prezydenta Erdoğan po próbie puczu z lipca 2016 r. Zaalarmowało to opinię publiczną, ponieważ pokazało wpływ dotychczasowych działań Ankary na społeczność turecką w Austrii (Öktem 2016: 52-53).

Wiele kontrowersji wzbudziła również instrumentalizacja meczetów i wykorzystywanie ich do celów politycznych, aby kształtować młode pokolenie poprzez formę tureckiego „wychowania patriotycznego”. Ćwiczenia wojskowe i musztra dla dzieci, rekonstrukcja bitwy o Gallipoli oraz przysięganie na Koran i miecz, że będą chronić Turcję przed jej wrogami, to tylko kilka przykładów (Aslan 2018: 7). Działania te stoją w opozycji do głównych celów islamskiej edukacji religijnej w Austrii, do których należy zapewnienie dzieciom i młodzieży prawdziwych i rzetelnych informacji, a także głębokiego zrozumienia własnej wiary i duchowego ukierunkowania. A w obliczu heterogenicznego świata, w którym dorastają dzieci, kolejnym celem jest kształtowanie wrażliwej i otwartej postawy wobec różnych kultur i przekonań (Rayachi 2018: 582).

Austria była jednym z pierwszych krajów europejskich, które podjęły działania mające na celu ograniczenie wpływów tureckich na swoim terytorium. Od 2018 r. na terytorium Austrii zakazane są wszystkie tureckie kampanie wyborcze. Była to reakcja na przyznanie przez Ankarę w 2012 r. biernego i czynnego prawa wyborczego Turkom mieszkającym za granicą, co miało wzmocnić polityczne więzi diaspory z ojczyzną. Sprawilo to, że tureckie partie polityczne zaczęły umieszczać przedstawicieli diaspory na swoich listach wyborczych oraz uwzględniać ich potrzeby i oczekiwania w swoich programach politycznych (Akçapar, Aksel 2017: 148; Baser, Öztürk 2019: 30-31).

W celu ograniczenia wpływu tureckiej dyplomacji religijnej, rząd austriacki zaczął organizować kursy i lekcje języka niemieckiego dla imigrantów, aby przybliżyć im wartości Republiki Austrii. Sebastian Kurz, jeszcze jako austriacki minister ds. integracji, stwierdził, że reformy zostały wprowadzone w celu wyraźnego przeciwdziałania skutkom ekstremizmu islamskiego w Austrii. W 2017 r. rząd austriacki zatwierdził ustawę o przeciwdziałaniu zakrywaniu twarzy (*Anti-Gesichtsverhüllungsgesetz*), zabroniono również publicznego rozpowszechniania Koranu (Öktem 2016: 53). Artykuł 2 ust. 1 stanowi:

„Kto zakrywa lub ukrywa rysy twarzy odzieżą lub innymi przedmiotami w miejscach publicznych lub w budynkach użyteczności publicznej w sposób uniemożliwiający ich rozpoznanie, popełnia wykroczenie administracyjne i podlega karze grzywny w wysokości do 150 euro. Wykroczenie administracyjne może zostać ukarane nakazem karnym zgodnie z art. 50 *VS/G* [ustawy o karach administracyjnych – *L.S.F.*] w wysokości do 150 euro [...]” (BGBl. I Nr. 68/2017).

Co więcej, władze austriackie zamknęły w czerwcu 2018 r. siedem meczetów mających powiązania z *ATİB* i wydal�y 60 z 260 tureckich imamów głoszących kazania w Austrii, oskarżonych o przyjmowanie funduszy od innych rządów (Jones 2020).

Decyzja ta była następstwem dochodzenia Urzędu do Spraw Religijnych w sprawie kilku meczetów w Wiedniu finansowanych przez Turków (Nazeef 2021). Zamknięto również szkołę *Imam Hatip*² w Wiedniu, którą *Milli Görüş* utworzyła w 2017 r. z funduszy tureckich (Aslan 2018: 7-8).

Ponadto turecka dyplomacja religijna stanęła w obliczu innych wyzwań. Pierwszym z nich jest postępująca sekularyzacja społeczności muzułmańskiej w Austrii, w tym tureckiej, gdyż około 15% austriackich muzułmanów odrzuca ustalone struktury organizacyjne i autorytety religijne. Jest to najbardziej widoczne wśród przedstawicieli drugiego – 33,3% i trzeciego pokolenia imigrantów – 11,1% (Kolb 2020: 386). Drugą kwestią jest rozproszenie mniejszości tureckiej w kilku różnych organizacjach na terenie Austrii, co uniemożliwia pełną koordynację działań, a tym samym wskazuje na słabość zarządzania diasporą turecką przez Ankarę. Ponadto dla władz tureckich diaspora jest środkiem do celu, a nie potencjalnym partnerem, a ich działania koncentrują się na unikaniu asymilacji Turków mieszkających w Austrii.

PODSUMOWANIE

Nowe podejście do dyplomacji publicznej i wykorzystanie „nowych” narzędzi w postaci wykorzystania czynnika religijnego pozwoliło Turcji na prowadzenie działań, dzięki którym jest ona obecna w codziennym życiu Turków. Turcja buduje swój wizerunek na arenie międzynarodowej, wykorzystując religijny wymiar dyplomacji, tzw. dyplomację religijną. Jednym z powodów stosowania tej kategorii dyplomacji jest fakt, że religia nadal odgrywa znaczącą rolę w życiu społeczno-politycznym współczesnych społeczeństw. Dlatego też „dyplomacja religijna” stała się ważnym instrumentem tureckiej *soft power*, jeśli chodzi o wzmacnianie międzynarodowej pozycji kraju.

Turecką dyplomację religijną charakteryzuje promocja tureckiego modelu islamu, a także wiele usług religijnych. Turcja pomaga mniejszości muzułmańskiej w Europie Zachodniej, jak i na całym świecie, finansując budowę i utrzymanie meczetów, a także działalność szkół koranicznych i innych organizacji religijnych. Ponadto, odpowiada za finansowanie duchownych, którzy są *quasi*-urzędnikami oraz jest w stanie kontrolować przestrzeganie nakazów i zakazów religijnych. Nie bez znaczenia jest też organizacja pielgrzymek do Mekki i różne obchody świąt religijnych (Szymański 2008: 35). Turcja odwołuje się do *ummy* w swojej polityce zagranicznej, ponieważ społeczność muzułmańska jest dźwignią, którą państwo tureckie pod rządami *AKP*

² Szkoły *Imam-Hatip* pierwotnie powstały w miejsce szkoły zawodowej, aby szkolić imamów zatrudnianych przez rząd po rozwiązaniu medres w Turcji przez ustawę o unifikacji edukacji w czasie reform Atatürka, są odpowiedzialne za program kształcenia duchownych. Jednak w przeciwieństwie do innych szkół zawodowych, ich programy nauczania zawierały taką samą ilość edukacji religijnej i świeckiej, jak w tradycyjnych szkołach średnich. Prezydent Turcji R. T. Erdoğan ukończył jedną z tych szkół (Butler 2018).

wykorzystuje do wzmacniania obecności w różnych częściach świata (Muhasilovic 2018: 64).

Turecka dyplomacja religijna w Austrii prowadzona jest za pośrednictwem austriackiego oddziału *Diyanet*, czyli Turecko-Islamskiej Unii na rzecz Kulturalnej i Społecznej Współpracy w Austrii, która jest największą organizacją społeczności tureckiej w tym kraju. *ATİB* koordynuje działalność religijną, społeczną i kulturalną turecko-islamskich wspólnot meczetowych. Jeśli chodzi o status prawny *ATİB*, mamy do czynienia ze skomplikowaną dwutorowością. *ATİB* jest stowarzyszeniem utworzonym zgodnie z ustawą o stowarzyszeniach (*Vereinsgesetz*). Działa jako organizacja parasolowa, która zrzesza 69 oddziałów z ponad 100 tys. członków w całej Austrii. Z drugiej strony, jest filią tureckiego *Diyanetu*.

Na podstawie powyższego można wywnioskować, że *ATİB* jest przedłużeniem instytucji rządu tureckiego w Austrii. Ze względu na tę zależność *ATİB* znajduje się pod ogromną presją społeczną w Austrii, gdzie coraz częściej jest postrzegana przez rodowitych Austriaków jako organizacja polityczna, a nie religijna. Poza tym brak efektywności związany jest również z podejściem społeczności austriackiej wobec islamu, czego najlepszym przykładem były spory i sprzeciwy wokół (prze)budowy meczetów i domów modlitewnych.

Wszystkie wskazane elementy przyczyniły się do porażki tureckiej dyplomacji religijnej jako umiejętności wykorzystania czynnika religijnego do promowania kraju w Austrii oraz wpływania i kształtowania preferencji austriackiego społeczeństwa. Ankarą w celu promowania tureckiego modelu islamu i ochrony obyczajów religijnych skupiła się na rozszerzaniu swoich usług głównie na Turków mieszkających w Austrii – turecka dyplomacja religijna została ograniczona do mobilizacji tureckiej diaspory. Rząd austriacki sprzeciwił się temu i wprowadził wiele środków mających na celu ograniczenie wpływów tureckich w tym kraju. Miało to jednocześnie negatywny wpływ na stosunki między oboma krajami. Turecka działalność polityczna i religijna, w tym działalność *ATİB*, została znacznie ograniczona w wyniku naruszania przez nią ustawy o islamie.

Bibliografia

Źródła

BGBI. I Nr. 39/2015.

BGBI. I Nr. 68/2017.

Konstytucja Republiki Tureckiej (2017), Warszawa: Kancelaria Sejmu, https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2017/08/Turcja_pol_010717.pdf (dostęp: 2.06.2022).

Raporty

Baser B., Öztürk A.E. (2019), *Turkey's Diaspora Governance Policies And Diasporas from Turkey In Germany: A Critical Reading Of The Changing Dynamics*, w: M. Hatay, Z. Tziarras (red.),

- Kinship and Diasporas in Turkish Foreign Policy: Examples from Europe, the Middle East and the Eastern Mediterranean*, „PRIO Cyprus Centre Report” 10, Nicosia.
- Curanović A. (2012), *The Religious Diplomacy of the Russian Federation*, „Russie.Nei.Reports” 12.

Opracowania

- Akçapar Ş.K., Aksel D.B. (2017), *Public Diplomacy Through Diaspora Engagement: the Case of Turkey*, „Perceptions: Journal of International Affairs” 22(4): 135-160.
- Allievi S. (2010), *Mosques in Europe: real problems and false solutions*, w: S. Allievi (red.), *Mosques in Europe. Why a solution has become a problem*, Londyn: Alliance Publishing Trust.
- Aslan E., Heinrich P. (2010), *Austria*, w: J.S. Nielsen (red.), *Yearbook of Muslims in Europe*, Vol. 2, Leiden-Boston: Brill.
- Aslan E. (2018), *Diyanet und ihre politisch-theologischen Aktivitäten in Österreich*, „European Journal of Turkish Studies” 27, DOI: 10.4000/ejts.6010.
- Çitak Z. (2010), *Between ‘Turkish Islam’ and ‘French Islam’: The Role of the Diyanet in the Conseil Français du Culte Musulman*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 36(4): 619-634, DOI: 10.1080/13691830903421797.
- Çitak Z. (2013), *The Institutionalization of Islam in Europe and the Diyanet: The Case of Austria*, „Ortadoğu Etütleri” 5(1): 167-182.
- Dautovic R., Hafez F. (2019), *Institutionalizing Islam in Contemporary Austria: A Comparative Analysis of the Austrian Islam Act of 2015 and Austrian Religion Laws with Special Emphasis on the Israelite Act of 2012*, „Oxford Journal of Law and Religion” 8(1): 28-50, DOI: 10.1093/ojlr/rwy013.
- Fraszka Ł.S. (2021), „Dyplomacja religijna” jako instrument polityki zagranicznej państwa w późnowestfalskim systemie międzynarodowym, w: M. Stanulewicz, E. Plewa, C. Linowski (red.), *Państwo wobec religii. Teraźniejszość i przeszłość*, Łódź: ArchaeGraph Wydawnictwo Naukowe.
- Fürlinger E. (2010), *The politics of nonrecognition: mosque construction in Austria*, w: S. Allievi (red.), *Mosques in Europe. Why a solution has become a problem*, Londyn: Alliance Publishing Trust.
- Fürlinger E. (2015), *The Controversy Surrounding the Construction of Mosques by Turkish-Muslim Organizations in Austria: A Multidimensional Analytical Framework*, w: I. Sirkeci, G. Şeker, A. Tilbe, M. Ökmen, P. Yazgan, D. Eroğlu (red.), *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*, Londyn: Transnational Press London.
- Kolb J. (2020), *Constituted Islam and Muslim Everyday Practices in Austria: The Diversity of the Ties to Religious Organizational Structures and Religious Authorities in the Process of Change*, „Journal of Muslim Minority Affairs” 40(3): 371-394, DOI: 10.1080/13602004.2020.1819129.
- Kroissenbrunner S. (2003), *Islam and Muslim Immigrants in Austria: Socio-Political Networks and Muslim Leadership of Turkish Immigrants*, „Immigrants and Minorities: Historical Studies in Ethnicity, Migration and Diaspora” 22(2-3): 188-207, DOI: 10.1080/0261928042000244826.
- Lamrani H. (2019), *Status of Islamic Finance in Austria in 2019*, w: M. Hajjar (red.), *Islamic Finance in Europe. A Cross Analysis of 10 European Countries*, Cham: Palgrave Macmillan.
- Mattes A., Rosenberger S. (2015), *Islam and Muslims in Austria*, w: M. Burchardt, I. Michalowski (red.), *After integration, Islam, conviviality and contentious politics in Europe*, Wiesbaden: Springer.
- Marechal B., Allievi S., Dassetto F., Nielsen J. (2003), *Muslims in the Enlarged Europe: Religion and Society*, Leiden-Boston: Brill.
- Muhasilovic J. (2018), *Turkey's Faith-based Diplomacy in the Balkans*, „Rising Powers Quarterly” 3: 63-85.

- Nalborczyk A.S. (2003), *Muzułmanie w Austrii: od wojen z Turcją po lekcje islamu w szkole*, w: A. Parzymies (red.), *Muzułmanie w Europie*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Ociepka B. (2011), *Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego*, w: A. Gałganek, E. Haliżak, M. Pietraś (red.), *Wielo- i interdyscyplinarność nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, Wydawnictwo Rambler.
- Özkan M. (2014), *Turkey's Religious Diplomacy*, „Arab World Geographer” 17(3): 223-237.
- Öktem K. (2016), *Austria*, w: O. Scharbroadt (red.), *Yearbook of Muslims in Europe*, Vol. 8, Leiden-Boston: Brill.
- Öktem K., Alkan G. (2017), *Austria*, w: O. Scharbroadt (red.), *Yearbook of Muslims in Europe*, Vol. 9, Leiden-Boston: Brill.
- Rayachi M. (2018), *Islamic Religious Teachers as Bridge-Builders in Schools in Austria*, „Journal of Ecumenical Studies” 53(4): 581-587, DOI: 10.1353/ecu.2018.0042.
- Rohman A. (2019), *Chinese-Indonesian cultural and religious diplomacy*, „Journal of Integrative International Relations” 4(1): 1-21, DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4891831>.
- Rzepka M. (2019), *Rekonceptualizacja irańskiej dyplomacji religijnej. Iran i świat chrześcijański*, w: R. Czulda (red.), *Islamska Republika Iranu na arenie międzynarodowej. Motywacje i kierunki polityki*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Sezgin Z. (2019), *Islam and Muslim Minorities in Austria: Historical Context and Current Challenges of Integration*, „Journal of International Migration and Integration” 20(3): 869-886, DOI: 10.1007/s12134-018-0636-3.
- Sievers W., Ataç I., Schnell P. (2014), *Editorial: Turkish migrants and their descendants in Austria Patterns of exclusion and individual and political responses*, „Migration Letters” 11(3): 263-274, DOI: 10.33182/ml.v11i3.222.
- Skowron-Nalborczyk A. (2016), *A century of the official legal status of Islam in Austria. Between the Law on Islam of 1912 and the Law on Islam of 2015*, w: R. Mason (red.), *Muslim Minority-State Relations. Violence, Integration, and Policy*, Basingstoke-New York: Palgrave Macmillan.
- Sunier T., Landman N. (2015), *Transnational Turkish Islam: Shifting Geographies of Religious Activism and Community Building in Turkey and Europe*, Londyn: Palgrave Macmillan.
- Szymański A. (2008), *Między islamem a kemalizmem. Problem demokracji w Turcji*, Warszawa.
- Tabak H. (2017), *Manifestations of Islam in Turkey's Foreign Policy*, w: H. Tabak, Ö. Tüfekçi, A. Chiriatti (red.), *Domestic and Regional Uncertainties in the New Turkey*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Wets J. (2006), *The Turkish Community in Austria and Belgium: The Challenge of Integration*, „Turkish Studies” 7(1): 85-100, DOI: 10.1080/14683840500520600.

Źródła internetowe

- ATIB Union (2021a), *Beerdigungshilfe*, <https://atib.at/beerdigungshilfe/> (dostęp: 2.06.2022).
- ATIB Union (2021b), *Unsere Angebote*, <https://atib.at/bildungsabteilung/unsere-angebote/> (dostęp: 2.06.2022).
- ATIB Union (2021c), *Über Uns*, <https://atib.at/> (dostęp: 2.06.2022).
- Butler D. (2018), *With more Islamic schooling, Erdogan aims to reshape Turkey*, „Reuters Investigates” 25 January 2018, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/turkey-erdogan-education/> (dostęp: 2.06.2022).

- Islamische Glaubensgemeinschaft zählt Moscheen in Österreich* (2017), „Der Standard“ 21.07.2017, <https://www.derstandard.at/story/2000061598164/islamische-glaubensgemeinschaft-erhebt-zahl-der-moscheen-in-oesterreich> (dostęp: 2.06.2022).
- Jones S. (2020), *What is behind Austria's plan to outlaw 'political Islam'?* „Financial Times”, <https://www.ft.com/content/3c8f761d-94cc-405f-904c-0785a11891a7> (dostęp: 2.06.2022).
- Minority Rights Group (2022), *Turks*, <https://minorityrights.org/minorities/turks/> (dostęp: 2.06.2022).
- NewsBeezer (2021) 08.12.2018,
- Nazeef A. (2021), *Erdogan's tentacles: How Turkish socio-religious networks influence Europe's political landscape?*, „TRENDS Research & Advisory”, <https://trendsresearch.org/insight/erdogans-tentacles-how-turkish-socio-religious-networks-influence-europes-political-landscape/> (dostęp: 2.06.2022).
- Statista (2021), *Anzahl der islamischen Vereine und Moscheen in Österreich nach ausgewählten Dachverbänden mit Stand Februar 2019*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/619801/umfrage/islamische-vereine-und-moscheen-in-oesterreich-nach-dachverbaenden/> (dostęp: 2.06.2022).
- Statista (2022), *Anzahl der Türken in Österreich von 2012 bis 2022*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/587860/umfrage/tuerken-in-oesterreich/> (dostęp: 2.06.2022).

Mgr Łukasz Sławomir Fraszka, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki (lukasz.fraszka@gmail.com)

Słowa kluczowe: „dyplomacja religijna”, *Diyanet*, Turcy w Austrii, turecki model islamu, działalność polityczno-religijna

Keywords: “religious diplomacy”, *Diyanet*, Turks in Austria, Turkish model of Islam, political-religious activities

ABSTRACT

Turkey's political-religious activity in Austria, which constitutes the research problem of this paper, has been analysed through the prism of “religious diplomacy”. Therefore, the paper attempts to assess Turkish religious activity in contemporary Austria. The aim of this article is to determine the role and significance of “religious diplomacy” as a foreign policy tool of Turkey in the era of Justice and Development Party (AKP) rule. It can be argued that the period of Recep Tayyip Erdogan's and the AKP's rule is characterised by the government's increased commitment to promoting the Turkish model of Islam.

It seems that the religious factor is shaping Turkey's current policy in Europe, but on the other hand activity in this area can also be seen as an attempt to interfere in the internal affairs of another state – as will be presented on the example of Austria later in this text. The state of Turkish religious diplomacy in Austria has been analysed on the basis of the political-religious activities of the Austrian Diyanet branch, i.e., ATID. It seems adequate to state that in this respect Turkish religious diplomacy as an instrument for using religion to promote the country among native Austrians must be considered ineffective. The lack of effectiveness in this field resulted in Turkish religious diplomacy in Austria being reduced to activating the Turkish diaspora in Austria and forming a Turkish identity there.

NASZE WYDAWNICTWA

INSTYTUT ZACHODNI

ul. Mostowa 27, 61-854 Poznań

tel. +61 852 28 54

fax +61 852 49 05

e-mail: wydawnictwo@iz.poznan.pl

Z badań nad stosunkiem mieszkańców Ziem Zachodnich i Północnych do historycznego dziedzictwa kulturowego Raport ze spotkań środowiskowych (1995-1996)

Opracowanie

Zbigniew Mazur

Do druku przygotowała

Maria Wagińska-Marzec

Instytut Zachodni

Poznań 2021

Seria Ziemie Zachodnie – Studia i Materiały nr 30

168 ss. + 80 barwnych fotografii

Format B5

Oprawa miękka

Publikacja „Raportu” jest efektem prac podjętych w ramach zainicjowanego przez Z. Mazura interdyscyplinarnego projektu badawczego realizowanego w latach 90. w Instytucie Zachodnim w Poznaniu, dotyczącego kwestii dziedzictwa kulturowego Ziem Zachodnich i Północnych po 1945 r.

Rozmowy z przedstawicielami lokalnych elit intelektualnych, czynnie zaangażowanych w budowanie powojennej rzeczywistości z racji działalności zawodowej, przeprowadzone w l. 1995-1996 podczas spotkań w różnych regionach Ziem Zachodnich i Północnych, przynoszą wiele interesujących spostrzeżeń dotyczących zagadnień związanych z wielowarstwową spuścizną historyczną regionów Górnego i Dolnego Śląska, Ziemi Kłodzkiej, Ziemi Lubuskiej, Pomorza oraz Warmii i Mazur. Dowodzą, jak odmienne było podejście różnych grup społecznych wobec zastanego krajobrazu kulturowego i że składało się na to wiele czynników. Unaocniają wielowarstwowość charakteru i skalę problemów, jakie się wiązały z zaadaptowaniem istniejącej spuścizny kulturowej na obszarach o powiklanej historii na przestrzeni dziejów. Materiał ten pozwala lepiej zrozumieć dylematy, przed jakimi stawała wówczas ludność napływowa, a także lokalne władze oraz osoby, które z racji pełnionych funkcji sprawowały pieczę nad przejętą spuścizną. Praca ta może być inspiracją do dalszych pogłębionych badań, uwzględniających współczesną perspektywę i zmiany w nastawieniu społeczeństwa wobec artefaktów z przeszłości na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

Maria Wagińska-Marzec